

**Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
кафедра історії української літератури, теорії літератури і
літературної творчості**

**ОПРИЯВЛЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ТРАВМИ В ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ
(НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ МАРІЇ МАТІОС “СОЛОДКА ДАРУСЯ”)**

Кваліфікаційна робота
освітнього ступеня «бакалавр»
студентки 4 курсу
освітньої програми
*«Літературна творчість,
українська мова і література та
англійська мова»*
спеціальність – 035 Філологія
Анастасія Володимирівна РИПЕЦЬКА
Науковий і творчий керівник:
к. філол. н., доц. Тетяна БЕЛІМОВА

«Допущено до захисту»
Протокол засідання
кафедри історії української літератури,
теорії літератури і літературної творчості
протокол №11 від 9 травня 2024 року
завідувач кафедри _____ (підпис)
д.філол.н., проф. Оксана СЛІПУШКО

КИЇВ
2024

Анотація

У дипломній роботі досліджено оприявлення історичної травми українського народу на прикладі роману Марії Матіос “Солодка Даруся”. Актуальність обраної теми полягає в необхідності відрефлексувати катастрофічні події ХХ ст. та зафіксувати в межах національного архіву травматичний досвід, відображений у художній літературі. Метою роботи є аналіз вказаного тексту Марії Матіос, зокрема прийомів, до яких вдалась письменниця, щоб розкрити трагічні наслідки історичної травми.

У теоретичному розділі розглянуто засади формування студій пам’яті в Україні: окреслено головні етапи розвитку, виокремлено поняття “історичної пам’яті”, “травми” та методи їх зображення у художньому творі. Досліджено табуйованість згадок про болісний досвід. У практичній частині здійснено аналіз роману Марії Матіос “Солодка Даруся”, проілюстровано художні прийоми, до яких вдається письменниця для наративізації впливу катастрофічних подій на життя особистості.

Результатом дослідження стало обґрунтування оприявлення історичної травми в тексті через оніміння та мігрень, від яких страждала головна героїня. Опрацьовано стилістичні прийоми, а саме: діалогічність, обрамлення та символізм, за допомогою яких Марія Матіос творить головних персонажів, вплив карколомного досвіду на їх життя, важливість вірувань для українського народу. Виокремлено табуйовані теми в романі, витлумачено заборону на їх згадки та проговорення. Проаналізовано образ Дарусі, в якому втілено історичну травму українського народу.

Ключові слова: історична пам’ять, історична травма, мовчання.

The diploma work is dedicated to the study of the manifestation of the historical trauma of the Ukrainian people on the example of Maria Mathios's novel "Solodka

Darusia". The relevance of the chosen topic lies in the need to work out the impact of painful events of the past on the individual, to highlight the importance of recording the traumatic experience through literature. The purpose of the work is to analyze Maria Matios's work "Sweet Darusia" and study the techniques used by the writer to express historical trauma.

In the theoretical section, the principles of the formation of memory studies in Ukraine, the stages of their development, the concepts of historical memory, trauma, methods of its representation in an artistic work are highlighted. The taboo of mentioning painful experiences was studied. In the practical part, an in-depth analysis of Maria Matios' novel "Sweet Darusia" is carried out, the artistic techniques used by the writer to narrativize the impact of catastrophic events on an individual's life are illustrated.

The result of the research was the substantiation of the presentation of historical trauma in the text due to the numbness and migraines suffered by the main character. Stylistic techniques have been worked out, namely: dialogicity, framing and symbolism, with the help of which Maria Matios demonstrates the characters of the main heroes, the impact of a traumatic experience on their lives, and the importance of beliefs for the Ukrainian people. Taboo topics in the novel are singled out, including mentions of trauma. The image of Darusya, which embodies the historical trauma of the Ukrainian people, is analyzed.

Key words: historical memory, historical trauma, silence, taboo of silence.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ I. ІСТОРИЧНА ТРАВМА ТА МЕТОДИ ЇЇ ВИРАЖЕННЯ В ЛІТЕРАТУРІ	
1.1. Студії пам'яті. Історична пам'ять.....	7
1.2. Відтворення травми в художньому тексті.....	11
РОЗДІЛ II. ОПРИЯВЛЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ТРАВМИ НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ МАРІЇ МАТІОС “СОЛОДКА ДАРУСЯ”	
2.1. Табування мовчання у романі “Солодка Даруся”.....	15
2.2 Колізії часу в романі Марії Матіос “Солодка Даруся”.....	18
2.3 Стилiстичні особливості аналізованого твору.....	23
2.4 Історична травма, зображена через показ родини Глашуків.....	27
РОЗДІЛ III. ТВОРЧА ЧАСТИНА. ОРИСЯ.....	32
ВИСНОВКИ.....	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	45

ВСТУП

Пережита катастрофа назавжди закарбовується в пам'яті людини. Такою ж силою володіють трагічні події в історії народу, що впливають не лише на життя індивідів, котрі подолали складні миті, а й на наступні покоління. Студії пам'яті досліджують індивідуальні та колективні спогади, дотичні болючого досвіду. У дипломній роботі покликаємось на праці Аляйди Ассман, однієї з головних теоретиків у цій галузі.

Сьогодні знову доводиться говорити про трагічні події, що матимуть вплив на наступні покоління українців. Сучасна російсько-українська війна, коли громадяни України щоденно декларують свої свободи та вкотре стикаються з лихами, які приносить збройний конфлікт, відкриває старі та нові рани. Актуальності набуває дослідження досвіду наших предків, що безпосередньо вплинув на формування національної ідентичності українців та вкорінився у генетичному коді поколінь. Український народ пережив багато подій, набув не одну історичну травму: Перша та Друга світові війни, Голодомор, примусові депортації, Чорнобиль, війна в Афганістані, розв'язана Радянським Союзом, та сучасна російсько-українська війна.

У дипломній роботі маємо на меті дослідити оприявлення історичної травми в художньому дискурсі на прикладі роману Марії Матіос "Солодка Даруся", що оповідає про період, коли на Буковинську землю прийшла радянська влада та зосереджує увагу читача на зображенні болісного досвіду через оніміння головної героїні.

Актуальність обраної теми полягає у дослідженні впливу історичних травм на національну свідомість, що резонує із сучасними реаліями, адже українці вкотре змушені переживати катастрофічний досвід війни. Варто зазначити, що низка дослідників аналізувала оприявлення болісних досвідів у тканині художнього твору, зокрема, у дипломній роботі використано матеріали з праць Ассман А. [1],

Брень Б. [2], Гундорової Т. [8], Карут К. [13], Нагорної Л. [25], та наголошено на зв'язку минувшини і сучасності, зокрема, на необхідності опрацювати, фіксувати негативний досвід через літературу та долучитися до творення національного архіву.

Наукова новизна полягає у дослідженні оприявлення історичної травми та прийомів репрезентації досвіду цілого покоління українців через художнє слово на прикладі роману Марії Матіос “Солодка Даруся”.

Мета роботи полягає в аналізі роману Марії Матіос “Солодка Даруся” та опрацюванні прийомів, до яких вдалась письменниця, для репрезентації історичної травми.

Виходячи з мети наукової роботи, постає низка завдань:

1. Дослідити образ Дарусі, в якому невербально втілено травматичний досвід українського народу.
2. Відстежити художні прийоми, за допомогою яких Марія Матіос оповідає про історичну травму у романі “Солодка Даруся”.
3. Простудіювати табуйовані теми в романі.
4. Проаналізувати вплив історичної трагедії на наступні покоління.

Об’єкт дослідження – це роман Марії Матіос “Солодка Даруся”.

Предмет дослідження – це історична травма, методи її оприявлення в художньому тексті.

Апробація. Виступ на VIII Всеукраїнських наукових читаннях за участю молодих вчених 11-12 квітня 2024 року за темою “Філологія XXI століття: нові дослідження і перспективи”.

Робота має таку структуру: вступ, два розділи, висновки, список літератури та творча частина. Список джерел має 40 пунктів, а загальний обсяг роботи – 48 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИЧНА ТРАВМА ТА МЕТОДИ ЇЇ МЕТОДИ ЇЇ ВИРАЖЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ

1.1. Студії пам'яті. Історична пам'ять

Художні твори завше були покликані не лише розважати читача та слугувати терапевтичною пігулкою, а й досліджувати минувшину, торкатись карколомних тем для народу, загоювати старі рани, вчитись на помилках і наповнювати національних архів. Саме тому після початку вторгнення росії на територію України, у книгарнях з'явилося багато літератури, присвяченої подіям війни, адже для письменників важливо трансформувати свої думки у слова та доносити їх до великої маси людей.

Для кожної нації напрочуд важливою є його історична та культурна пам'ять. По-перше, травматичний досвід, фактично, вбудований у генетичний код громадян України: подій Голодомору, примусові депортації, загарбницька політика московитів, участь українців у Першій та Другій світових війнах, Чорнобильська катастрофа та масовий тоталітарний режим і безліч заборон, – це те, про що оповідають бабусі та дідусі за родинним столом, навчають на уроках історії. Ці події, безумовно, закарбовуються в пам'яті та слугують каталізатором для формування національної свідомості кожного громадянина.

По-друге, як зазначала Аляйда Ассман у своїй праці “Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті”: “Під культурною пам'яттю ми розуміємо властивий кожному суспільству і кожній епосі набір текстів, зображень і ритуалів, які постійно використовуються та через “підтримання” яких група стабілізує та передає далі власне бачення себе самої” [1, с. 12]. Себто ми ототожнюємо себе з досвідами, які пережив наш народ, що допомагає рефлексувати та зрощувати національну свідомість. Декодування пам'яті у художніх творах допомагає переглянути події, що сформували націю, збагатити знання та вплинути на наступні покоління, які завдяки витворам мистецтва мають змогу не припуститися схожих помилок.

З цієї причини існують студії пам'яті, які почали активно розвивати після розпаду СРСР, оскільки у той період країна опинилась на рубежі: довелось осмислити минуле, відновлювати традиції, трансформувати цінності. Україна, на відміну від Європи, доволі пізно почала проводити дослідження в галузі культурології, соціології та психології, це пов'язано насамперед із довгим перебуванням під владою іншої країни, водночас поживався інтерес до відновлення знань про минувшину з метою кращого розуміння ціннісних орієнтирів та історичних подій. Тому, як тільки з'явився доступ до документів, архівів – в Україні переосмислили західну методологію та намагалися дослідити власну ідентичність.

Студії пам'яті суттєво видозмінились за 32 роки незалежності нашої країни, та дослідники виокремлюють чотири етапи їх розвитку, серед яких: перший припадає на 1980-ті – початок 1990-х років, коли перед нацією постало завдання обміркувати пережите та поживавилась зацікавленість у вивченні історії України. Другий етап, що ознаменувався пошуком національних орієнтирів, датується від початку 1990-х до початку 2000-х років. Саме у цей період виокремлюється поняття “історичної пам'яті”, на якому неодноразово спинятимемось у практичній частині дослідження. Набуло важливості розуміння національної ідентичності, своєї приналежності до народу, трансформації національних традицій. І третій етап, що почався в 2000-х років та тривав до 2010 ознаменувався дослідженнями пам'яті та значним інтересом до неї, що переважав зацікавлення історією. В Україні проводились наукові конференції, видавалися часописи, присвячені проблемам пам'яті.

Себто можемо зробити висновок, що три етапи сформували становлення *memory studies* в гуманітаристиці, розширили межі пам'яттєвого дискурсу та допомогли визначити національні цінності. Четвертий етап розпочався у 2011 році та закінчився у жовтні 2014 року. За ці роки студії пам'яті набули наукового характеру, видавалися часописи та збірники, сформувалися методологічна база.

Для *memory studies* притаманною є прийняття різних теоретичних рекомендацій щодо формування концепцій предмета дослідження, поєднання

різних елементів протилежних концепцій в одному вченні. Внаслідок цього виникає варіативність досліджень, різні підходи до вивчення студій пам'яті. Memory studies аналізують колективну, історичну, індивідуальну, а також національну пам'ять. У поданій студії ми зацікавлені в розгляді історичної пам'яті, тож зупинимось на окресленні цього поняття.

Дослідники неодноразово наголошували, що подати визначення цього терміну доволі складно, його часто ототожнювали та плутали з колективною пам'яттю або історією, проте зупинимось на дефініції, яка було подана В. Бушанським: “Історична пам'ять – усвідомлення актуальних для суб'єкта аспектів історичного дискурсу або колективної пам'яті, котре є основою або трансформації усталеного історичного дискурсу (засадничого для історичної свідомості), або формування нового дискурсу національної історії”[39, с. 97].

Історична пам'ять покликана опрацьовувати отриманий досвід, завдяки чому нація може рефлексувати, зростати та розуміти як діяти в майбутньому. Виокремлюють різні рівні історичної пам'яті – загальноетнічний, локальний, котрий охоплює окремі етнічні групи, а також особистісний. В аналізованому романі Марії Матіос “Солодка Даруся” ми спинятимемось на особистісному рівні. Історична пам'ять перебуває у своєрідних рамках часу, адже вона не може бути всюдисущою. Подій Другої світової війни були дуже травматичними для людей, що їх пережили, для сучасних поколінь цей досвід буде витіснений теперішньою російсько-українською війною. Тому, історичну пам'ять можна назвати рухливою, адже вона варіюється в залежності від отриманого болючого досвіду.

Проте саме наративізація травм у художньому тексті може вплинути на розвиток обізнаності нації про минулий травми, що сприяє не лише розширенню знань, а і опрацюванню історичних подій, впливає на усвідомлення ідентичності. Не менш важливим є емоційне значення отриманого досвіду для нації. Якщо подія зачепила всі версти суспільства, великі етнічні групи – вона назавше залишатиметься у пам'яті людей, буде вербально передаватись з покоління в покоління.

Дослідники виділяють наступні типи історичної пам'яті: коротку, що характерна для учасників історичних подій. Вона не зберігається вічно та “помирає” з індивідом, що пережив травматичний досвід. Наступна – наукова, котра має вплив на націю, тому що опрацьовується у мітах та легендах. Та остання – постійно відтворювана, котра створюється за допомогою особистісного досвіду, громадської думки, постулюється в медіапросторі та художній літературі. Відповідно такий тип історичної пам'яті найдовше зберігається та передається з покоління в покоління. Історична пам'ять в українців є доволі меланхолійною та сумною. Це можна простежити і в аналізованому романі Марії Матіос “Солодка Даруся”. Проте науковці підкреслюють, що це природа історичної пам'яті.

Підсумовуємо, що на розвиток студій пам'яті в Україні вплинуло багато чинників, основний із яких – вихід України із Радянського Союзу та здобуття незалежності. Після від'єднання народу від загарбників відбувся довгий процес становлення та розвитку *memory studies* на теренах країни. Довелось переосмислити події минувшини, провести низку досліджень, аби обґрунтувати важливість збереження пам'яті та методологію її аналізу. Сьогодні існує багато підходів до вивчення пам'яті, що дає змогу опрацювати набутий досвід, осмислити важливі історичні події, персоналій, що вплинули на формування нації.

1.2. Відтворення травми в художньому тексті

Сучасне літературознавство зацікавлене в дослідженні травматичного досвіду людини та нації. Студії травми є одним з важливих напрямків сучасної гуманітаристики, оскільки для України, що пережила багато лиха, трансформування на папір власного досвіду, його репрезентація є необхідною для побудови кращого майбутнього. Оприятити болючі події складно не лише у художньому тексті, а й у розмові з близькими людьми, бо будь-які карколомні обставини можуть легко знищити людину, вивести її з рівноваги та негативно вплинути на її психологічний стан.

Окрім цього, довгий час вербалізація травми вважалась сороміцькою. Існує термін, що вживають на позначення табуованості будь-яких згадок про травму, – *conspiracy of silence*, який пов'язаний зі страхом згадувати про болючий досвід. Травми виникають внаслідок реакції індивіда на певні болісні події. Зачасту, вони зароджуються у часи певних історичних зрушень, коли люди втрачають базові потреби, на кшталт відчуття безпеки, що можуть легко знищити суспільство. Саме події двадцятого століття змусили докорінно змінити погляд на репрезентацію лихих подій минувшини, зокрема переживань, викликаних Другою світовою війною, Голокостом, перебуванням у концентраційних концтаборах та пануванням жорстокого тоталітарного режиму, що знищував особистостей.

Дослідники, серед яких Аляйда Ассман, притримуються думки, що зобразити травму доволі складно, адже точно вербалізувати події, що пережила людина, майже, неможливо. Читач здатен лише опосередковано відчутти біль, з яким доводилось стикатись особистості. Водночас не зображувати лихий досвід неправильно, бо через проговорення людина здатна пережити катарсис, який звільняє від прихованих та видимих наслідків травми. Оприятвлення болісних досвідів у художньому тексті допомагає не лише проговорити події минувшини та вчитися на помилках, але і дозволяє нації подолати це ярмо, зіткане з лиха.

Підтримує наративізацію травматичного досвіду дослідниця Кері Карут, яка поділяє думку, що письмо може мати терапевтичний ефект. Виокремлюють

відкрите зображення травми у творі, коли доробок опрацьовує конкретний історичний травматичний досвід, до прикладу, геноцид, перебування у концентраційних таборах, війни, смерть, та приховане, що закодоване у мові.

Сучасні письменники прагнуть описати тяжкі страждання героїв, демонструючи їхню внутрішню боротьбу та намагання подолати події минулого. Карколомний досвід зачасту рухає сюжет, маючи на меті: виокремити буття індивіда до переживання травми, зобразити болісні події, переосмислити їх, показати наслідки травматичних перипетій, дитинство, коли індивід був здоровим та не обтяженим результатами трагедії, вилікувати старі рани.

Складні життєві обставини та їх вплив на індивіда часто передають через втрату головних героїв здатності розмовляти. Зосібна, до цього прийому вдалась і Марія Матіос у своєму романі “Солодка Даруся”. У таких творах герої втрачають здатність говорити внаслідок пережитого досвіду. Вони, як правило, приходять до цього свідомо, бо слова асоціюються з чимось негативним, тим, що може накликати біду. Персонажі стають відлюдниками, бо суспільство не здатне їх прийняти, не прагне зрозуміти, а також вони уникають розмов про минулі рани. Формують своєрідну заборону на будь-які оповіді про травматичний досвід.

Водночас травма в таких текстах формує героя, стає невід’ємною частиною їхнього життя. Люди ототожнюють себе з нею, не можуть подолати та опрацювати болісний досвід. Вони також переживають фізичні труднощі, наприклад, в аналізованому романі Марії Матіос “Солодка Даруся” головна героїня страждає від жахливого головного болю. Вона не лише не може висловити свої почуття та оповісти про те, що болить, а і має справлятися з іншою недугою.

Попри деструктивність мовчання для героїв, читача такі твори захоплюють, адже вони інтригують, провокують бажання розкодувати природу отримання травми, краще зрозуміти головного героя. Нерідко письменники вдаються до наративізації болісного досвіду через проблеми з висловленням думки у героїв. Вони не втрачають здатності розмовляти, але не можуть чітко та структуровано подати свої думки. Це викликає труднощі у комунікації з іншими людьми та

заважає їм побудувати нормальні стосунки із соціумом. Марія Матіос у своєму романі продемонструвала це на прикладі Івана Цвичка, якому було важко комунікувати з іншими людьми, і його також не сприймав соціум. Часто персонажі, маючи можливість мовити про свої труднощі, уникають цих розмов. Це ще один спосіб зображення травми в художньому тексті. Вони можуть втратити пам'ять, але докладати зусиль, аби згадати що трапилось у минулому. Й не можемо оминати прийому, який полягає у розчиненні травми в ядрі художнього тексту, коли пережитий досвід виносять на чільне місце, але оповідають про нього як щось буденне та несуттєве.

Отже, існують різні можливості наративізації травми у художньому тексті, серед яких: втрата мовленнєвих навичок, страх оповідати про отриманий катастрофічний досвід, нездатність згадати травматичні події та проблеми з мовленням.

Висновки до першого розділу:

Травматичний досвід вбудований у ДНК українців через події, що довелося пережити нації, зокрема Голодомор, дві світові війни, панування жорсткого тоталітарного режиму та російсько-українську війну. Внаслідок цього сформувався інтерес до дослідження та проговорення травм, які безпосередньо сформували націю у ту, якою вона є зараз. Література виступає пігулкою, яка допомагає наративізувати болісний досвід та не лише вчитися на помилках минулого, щоб не повторювати їх у майбутньому, а й проговорити їх за зцілитись.

Досліджено поняття історичної пам'яті та зацікавленість в її аналізі, окреслено важливість збереження спогадів про болісні події та обґрунтовано інтерес до студій пам'яті. Простудійовано способи наративізації травми у художньому тексті. Визначено, що зацікавленість до концепту травми з'явилась після подій Першої світової війни та охарактеризовано етапи розвитку студій пам'яті в Україні, способи оприявлення історичної травми в художньому тексті.

РОЗДІЛ 2.

ОПРИЯВЛЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ТРАВМИ НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ МАРІЇ МАТІОС “СОЛОДКА ДАРУСЯ”

2.1 Табуйованість мовчання у романі “Солодка Даруся”

Марія Матіос – письменниця, родом із Буковини, для творів якої характерне заглиблення в історичне минуле народу, інтертекстуальність, зацікавлення фольклором. Роман “Солодка Даруся” високо оцінили літературознавці, критиками та читачі. Цей роман непересічний у доробку письменниці, його часто називають найкращим. Авторці вдалось реалізувати всі свої творчі наміри, привернути увагу до буковинської землі та оповісти про лихо, яке принесли в Україну московити на прикладі родини Ілашуків, що проживала у селі Черемошне.

Це твір, що репрезентує все лихоліття впливу радянських НКВДистів, їх нищість та жорстокість, а також відає про травму, яку перейняла абсолютно невинна дитина. На прикладі однієї сім’ї проілюстровано драму, що спіткала багато родин того часу.

У теоретичному розділі дослідження ми виокремили поняття “conspiracy of silence”, яке полягає в замовчуванні травматичного досвіду. Мовчання можна сміливо віднести до індивідуального стилю письменниці, адже неодноразово в інших творах вона застосовувала цей прийом. У романі “Солодка Даруся” воно простежується на всіх рівнях тексту, є ключовим елементом для розуміння характеру героїні та композиції твору. Помічаємо чітке протиставлення слів і мовчання у творі, а також поєднання персонажів за принципом говоріння та оніміння.

У першій частині Даруся протиставляється дуже балакучим та ласим на плітки сусідів. Поки вони розмовляють про квіти та обговорюють дівчину, вона спокійно порається у саду та ніяк не реагує на їх балачки. Марія Матіос чітко проводить паралель між людьми, які багато говорять та тими, хто звик замовчувати. Фактично, Матіос постулює, що немовлення – золото, а розмови не несуть жодної

користь. Попри те, що письменниця не висловлює це прямо, можемо прослідкувати це у постійному протиставленні.

У другому розділі Даруся поєднується з Іваном, котрий також не говіркий та розуміє її краще за іншим. Їх стосунки гармонійні та засновані на довірі та підтримці, отже, мовчання, яке наповнює їх, не псує нічого. Марія Матіос вкотре дає зрозуміти, що іноді розмова зайва, коли між людьми панує злагода. У цій частині твору німування сприймається оптимістично.

У третьому ж – мовчання обирають батьки головної героїні, які по натурі не є лепетливими та не вміють чесно розмовляти про проблеми. Важливо зазначити, що їхнє “оніміння” не має жодного негативного забарвлення, навпаки персонажі, що не розповідають про свої негаразди, видаються більш поміркованими та мудрими. Даруся з дитинства знає, що необдумане слівце може накликати біду, тому обирає не вербалізувати свої думки, що захищає її від бездумних кроків. Такої ж стратегії притримується її матір та батько, для Матронки мовчання – можливість захистити себе, сором, страх розповісти про жахливу трагедію та характерна риса, бо вона завше була не дуже балакучою, а для Михайла – страх дізнатись страшну правду.

Марія Матіос вибудовує роман таким чином, що мовчання постійно присутнє у фабулі твору. У першій частині “Драма щоденна” воно всюдисуще, бо це одна з основних характеристик головної героїні. Навколишній світ сприймає її не через особистість, а через цю ваду, а може розмовляти дівчина лише на могилі батька.

Перша частина твору доволі коротка, порівнюючи з останньою, в якій Даруся була щасливою дитиною, розмовляла та не боялась цукерок. Можемо припустити, що Марія Матіос хотіла продемонструвати, що уникнення розмов про біль – неприродне для людей, які є перш за все істотами соціальними та прагнуть розуміння, можливості ділитися почуттями та думками. Мовчання також пов’язане й з історичними подіями. Попри те, що Марія Матіос не вдається до детальної історичної довідки, все ж в останній частині твору, вона згадує події, що призвели до цього, а саме – 1940 рік. Та дата, коли в одне совіти прийшла на західноукраїнські землі. У Михайлому селі газдували румуни, а от у сусідньому

Черемошному від 1940 року панували совіти. Характерною для жителів Черемошного, де панували москалі, була тиша. Але згодом вона настала і в тій частині, де жила сім'я Ілащуків. Не балакати означає не наторкотіти зайвого, бути мудрішим, обачним. Нерідко уникання чесної бесіди допомагало людям того часу вберегти себе від можливої біди. Воно стало доблестю, бо за все, що сказано, – доводиться платити. Ці слова вкотре підкреслюють трагізм роману та національне горе, що довелось пережити мільйонам українців, які розплачувались за кожну репліку, сказану незумисне. Відсутність можливості вільно розмовляти, а, відповідно, і відсутність свободи – найбільше обмеження для будь-якої особистості.

2.2. Колізії часу у романі Марії Матіос “Солодка Даруся”

Роман “Солодка Даруся” поділений на три частини, де перша – “Драма щоденна”, друга – “Іван Цвичок”, а третя – “Михайлове чудо”. Кожна з цих частин переровідає про різні періоди життя Дарусі. Перша частина – це драма життя Дарусі, біда, з якою їй доводиться миритись та до якої вона змушена пристосуватись. У селі її сприймають як дивачку лише через те, що вона не має фізичної змоги висловити свою думку та розмовляє з природою краще, ніж із людьми, рятується від головних болей, занурюючись у воду, торкаючись землі. Люди нарекли її солодкою, проте дівчина розуміє, що насправді думають, що вона дурна.

Марія Матіос вже у першому розділі висвітлює наслідки отриманої травми – неможливість говорити, страшні головні болі, які може спричинити вигляд цукерок, про що знають у селі. Можемо логічно припустити, що історію отримання болючого досвіду односельці знають, і пов’язана вона з солодкими подарунками, проте не оминають можливості обговорити дівчину та лагідно над нею посміятись. Єдина допомога у цьому селі для дівчини – Маруся, яка немає лихих намірів та по-людськи жаліє юнку, намагається допомогти їй з головними болями. Неможливо говорити про дружні стосунки між цими героями, але сусідка точно відчувала жалість до невинної дитини, яка геть сама на цілому світі та немає людини, котра може розділити її біль, підтримати. Принагідно зазначимо, що Даруся у першому розділі описана як дуже життєрадісна, проворна та трудяща молодиця, що попри біль, внутрішні страждання та нездатність налагодити комунікацію – намагається радіти життю. Марія Матіос уславлює цю дівчину вже на початку свого твору, бо вона не зламалась внаслідок отриманих ран, а намагалась жити далі. Але травми постійно нагадують про себе, дівчина не може проговорити свій біль, тож доводиться лише обдумати.

У першому розділі письменниця не занурює нас у глибоке дитинство Дарусі, проте описує кілька спогадів, пов’язаних із батьком. Помічаємо, що фігура тата у житті дівчини має вагоме значення, вона прислухалась до нього, коли була малою,

а після його смерті почала навідуватись на кладовище. Похід до батька має особливе сакральне значення для героїні, бо це єдине місце, де вона може розповісти про свої думки: “А тоді схиляється близько до хреста і ніби щось нашіптує в його чорну верхівку, мовби у людське вухо. Губи ворухаються так виразно, що, коли б до неї нахилитися, можна було б розбірливо почути слова” [22, с. 31]. Ці слова підкреслюють необхідність юнки розмовляти та те, що вона не німа з народження, а ця вада набута внаслідок якихось подій. Про ситуацію, що призвела до цього Марія Матіос оповідає аж у третій частині твору. Вона вибудовує місток для розуміння тексту та життя героїні: спершу демонструє її буденність, згодом певні зміни з появою ще однієї важливої чоловічої фігури в її житті та, врешті-решт, ілюструє події, що вплинули на неможливість дівчини висловлювати свої думки вербально.

Стосунки Дарусі з батьком не були зразковими, внаслідок власних неопрацьованих травм, чоловік не вмів говорити з дитиною про її матір, не знав як відповідати на питання та вдавався до фізичних покарань. Хоч Марія Матіос і не дає чіткої відповіді на питання, чи мала така поведінка тата вплив на Дарусю, можемо припустити, що це посилювало її страх сказати щось без зайвих роздумів. Отже, у першій частині роману письменниця зупиняється на теперішньому, описі повсякденного життя головної героїні, не заглиблюється докорінно у її свідомість, хвилювання, не розкриває історії набуття травматичного досвіду, лише принагідно зазначає, що цукерки можуть спровокувати сильні головні болі в дівчини. Це найменша за кількістю сторінок частина твору, що попри невеликий обсяг вичерпно розповідає про життєву драму дівчини. Принагідно зазначимо, що головна героїня попри страждання та мігрені, піклується про квіти, радіє життю, що підкреслює незламність та сильний характер Дарусі.

Друга частина “Іван Цвичок” оповідає про ще одного персонажа твору – Івана, котрий дуже нагадує Дарусю, він теж неговіркий, закритий, нелюдимий. Марія Матіос через призму взаємовідносин Дарусі та Івана подає глибокий психологічний портрет героїні, оприявнює її травми, бажання знайти прихисток

хоч в одній живій душі. Образ Івана Цвичка гармонійно лягає у сюжет тексту, бо він такий же відлюдник, про якого ніхто нічого не знає, який нікому не потрібен, лише діло в нього одне – грати на дримбі та огризатись. Він відчуває певну спорідненість із Дарусею та співпереживання – вона не дивиться на нього скося, а гра на дримбі навіть лікує її від головних болей. Якщо суспільство не готове прийняти їх, то вони цілком здатні сприймати одне одного: “Найчастіше на їхньому подвір’ї дні минали приблизно так: Іван клепає дримбу – а Даруся з гарно укладеною круг голови косою дивиться від повітки, склавши на грудях руки. І так якось по-домашньому, тепло, з ледь усміхненим обличчям, стоїть незрушно і поїдає очима його роботу” [22, 46с.].

Їх складно назвати без тями закоханими, але Марії Матіос вдалось показати стосунки, побудовані на мовчазній підтримці та розумінні. Даруся довіряє Івану, бо розуміє, що той ладний приймати її такою якою вона є, тому готова познайомити його ближче зі своїм життям. Водночас Іван, попри всі кпини, нерозуміння з сусідами та запальний характер, демонструє себе справедливою людиною. Він, знаючи, що викличе вчинками обурення односельців, все одно змайстрував разом із дітьми кращу огорожу на могилі батька Дарусі та відстоював її честь у кабінеті директора. Розповісти про тата для Дарусі – рішучий крок, адже це найсокровенніше в її житті, і вона зробила вибір довіряти цьому чоловікові цілковито.

У другому розділі Марія Матіос ще раз згадує про цукерки, коли сусідка закликає Івана не приносити їх Дарусі за жодних обставин. Усвідомлюємо, що солодкий дарунок – ключ до розкриття травми, яку отримала дівчина. Не оминає письменниця й змалювання реакції суспільства на пару Івана та Дарусі, що насправді розкриває український менталітет – зацікавленість чужим життям, бажання обговорити, засудити інших. Ця риса характеру притаманна нашій нації, проте варто зазначити, що це частково розкриває постколоніальну травму, якої зазнали українці, перебуваючи під гнітом інших держав, коли у них не було права

висловлювати свої думки відкрито, а досягнення постійно применшувались та порівнювались із здобутками інших.

Тож, і не дивно, що коли Іван вирішив влаштувати для Дарусі подорож – усе село гуділо та обговорювало пару. Лиш не судилось їм бути разом – другий розділ закінчується тим, що Даруся випроваджує Івана. Найважливіше, що дізнаємось з розділу – Дарусина травма пов’язана з цукерками, вона прив’язалась до Івана, бо нарешті відчула, що про неї хтось піклується, вимовила його ім’я, страждала від пекельних головних болей, поки його не було поруч та все ж вирішила завершити стосунки.

Третя частина “Михайлове чудо” – це підсумок двох попередніх розділів, найголовніша частина, яка нарешті відкриває всі причини неможливості розмовляти. Авторка оповідає не лише про життя Дарусі, а про її батьків, Матронку та Михайла, які були зразково закоханими, допоки совіти не вирішили прийти на західноукраїнські землі. Саме у цьому розділі проілюстровано вплив історичної травми на життя родини Ілащуків. Марія Матіос веде читача стежками дитинства Дарусі, оповідає про щасливе буття батьків дівчини, які були закоханими, молодими, щасливими та згодом вщент зруйнованими через московитів. Постраждали всі. Не лише дівчинка перестала розмовляти, але і батьки втратили зв’язок, перестали розуміти одне одного, вдавались до замовчування, насильства, жорстокості.

Вперше у цьому розділі чуємо про історичні події, які призвели до отримання нездоланної травми: прихід советів на українські землі. Попри те, що Марія Матіос не вдається до деталізованого опису того періоду, вона подає коротку довідку завдяки якій можна провести паралель, побудувати розуміння причинно-наслідкових зв’язків.

Саме цей розділ розкриває найглибші травми українського народу, про які не прийнято говорити. Це не лише жахливий вплив московитів, їх жорстокість, маніпулятивність та нищість, а і неприйнятність будь-яких обговорень травматичного досвіду, страх визнати знуцання, неможливість сказати правду.

Джерелом істини є дитина, яка через власну необізнаність, невинність, нерозуміння заборон не може контролювати своє мовлення та висловлює все, що спадає на думку. Саме Даруся чесно відповідає на питання та стає вироком для батьків. Усвідомлюємо, що той період ознаменувався неможливістю людей вільно висловлювати почуття, думки, говорити відкрито та чесно про свої болі. Фактично вони були позбавлені будь-яких прав та свобод, а за проступки жорстоко карались.

У теоретичній частині студії проілюстровано необхідність вербалізації історичної травми та обґрунтовано етапи її наративізації в художньому тексті. Марія Матіос дотримується саме такої стратегії, вибудовуючи просторову структуру твору за наступним принципом: щоденна драма головної героїні, буття індивідуальності, що пережила болісний досвід, зображення наслідків отриманої травми через оніміння та пекельну мігрень, дитинство, коли Даруся була щасливою та подія, що вщент її зруйнувала.

2.3. Стилiстичнi особливостi роману Марії Матіос “Солодка Даруся”

Роман Марії Матіос “Солодка Даруся” без перебільшень нарікають репрезентативним та найкращим в її доробку. Цим романом захоплювався Дмитро Павличко, адже письменниці вдалось не лише розкрити історичну травму українського народу на прикладі однієї родини, але і написати філософський, психологічний твір, який розкриває питання самотності, відчуття відчуженості, несправедливість, кохання та важливість родинних стосунків.

Твір – багатогранний, просочений діалогами. Кожен із них розкриває образ Дарусі, її проблеми та болі, вказує на подальші сюжетні дії та натякає на причини виникнення травми. Марія Матіос не подає авторських коментарів, вона допомагає читачеві прийти до висновків самостійно. Розмови рухають сюжет, розкривають персонажів, проблематику твору. Кожна з них – особливий мовленнєвий акт, який зображує ситуації з життя головної героїні. Це не лише плітки, а й глибинна боротьба між судженням та розумінням, намагання знайти істину, прийти до компромісу, розмежувати добро і зло. Завдяки цьому вдається створити цілісний портрет кожного персонажа: Івана, який через запальний характер, вдало відстоює Дарусю, сусідів, які не можуть утриматись від коментування життя Дарусі та втрачають обличчя, Михайла, який безсилло намагається впоратися з усім самотужки та втрачає себе.

Водночас ця насиченість твору діалогами протиставляється мовчанню Дарусі, яке проходить через увесь твір. Вона і не прагне стати учасницею цих розмов, бо добре засвоїла, що не говоріння рятує від небезпеки. Проте, як вже зазначали раніше у дослідженні, вона має людину, якій може виговоритись – батька. Саме з ним дівчина може скинути свій панцир захисту та очиститись через монолог. Вона відчуває, що він також розмовляє з нею. Цим письменниця підкреслює важливість родинних зв'язків у житті головної героїні.

Попри драматизм цього діалогу, Марія Матіос найбільш забарвлює саме третю частину, бо вона роз'яснює всі попередні. Діалог дівчини з енкаведистом, його маніпулятивність та ницість, пропонування цукерки, котра змусила Дарусю видати

всю правду – головна колізія твору. Так, письменниця вдається до опису цієї події, проте основний складник – діалог, який згодом призвів до трагічних наслідків та вплинув на життя всієї родини. Подій відбуваються швидко та на подвір'ї в родини Ілащуків. Рідна домівка, оселя завжди асоціюється з місцем, куди людина може прийти, щоб побути собою, спокійно провести час, що додає додаткового трагізму цій ситуації. Сюжет розвивається саме через діалоги, з них дізнаємось про Дарусину ваду, Івана, який прив'язався до неї, батька та матір, врешті-решт, про енкаведиста, що купив правду за гостинець.

Не оминула у своєму творі авторка і стилістичних прийомів, де ружа виступає символом дівочої краси та чистоти, конфета, про яку неодноразово згадується у творі в діалозі сусідок, в думках Дарусі – символізує неминучість біди.

Не менш важливого значення надано водному просторові, який українці споконвіку вважали дарунком неба. Узвичаєним є вірування, що вода може як допомогати людині, так і нашкодити їй, забирати снагу. У романі письменниці річка не лише надає додаткової сили, а й втамовує жахливі головні болі: “І на цей раз ноги самі принесли до ріки. Даруся зайшла у воду по коліна – і вчула, як їй зразу стає легше. Холодна вода пливла крізь неї аж за край неба, а Даруся із заплющеними очима хиталась з боку в бік, чуючи, як розправляються обручі, що дві доби стискали голову” [22. с. 14].

Вода в художньому тексті символізує боротьбу з наслідками отриманої травми, а також ілюструє відокремлення українських земель. Мовимо про річку Черемош, що розділила два села з однаковою назвою. Марія Матіос вказує на добробут, який панував між жителями двох населених пунктів, зачасту вони розмовляли між собою, парубки з одного селища залицялись до дівчат з іншого. Проте все змінилось після приходу радянської влади. Люди вмить стихли, перестали перегукуватись, а дехто, навіть, тікав до села, де газдували румуни. Вода не лише нагадує про перебування українських земель під владою різних країн, а і символізує своєрідний щит.

Земля у романі також має цілющі властивості, допомагає Дарусі зцілитись від пекельних мук мігрені. Дівчина торкається землі ступнями, щоб збавитись болю: “Коли вона ходить боса, біль її мучить менше. Вона часом навіть копає посеред городу яму на глибину до своїх крижів, спускається в неї, вгортається чорним живим покривалом, що лоскоче тіло перерубаними корінцями” [22. с. 18]. Втім односельці геть не розуміють Дарусиних ліків, не можуть збагнути чому вона не носить взуття, навіщо ходить на річку. Колись, побачивши її біля криниці, гадали, що дівчина збирається топитись. Прослідковуємо знову нерозуміння соціумом героїні, їхнє упереджене та осудливе ставлення до неї.

Марія Матіос вдається і до символізації дороги. Даруся завше міркувала чому стежина має особливе значення для нареченої, наче, для них та путь створена. Цікавилась дівчина цим і у батька. Прослідковуємо, що стежина до татової могили – можливість поєднатись з минулими. Даруся навідується до Михайла саме з цією метою, їй хочеться відчувати, що вона у цьому світі не самотня, тому крокує в дитинство, де вона мала людину, що була поруч, підтримувала її та любила. Спонукає письменниця читачів до роздумів над тим, чи не втратить дівчина сенсу життя, якщо забрати у неї можливість навідувати могилу батька. Попри те, що Марія Матіос оповідає про драму сьогодення дівчини, окреслимо, що та досі живе споминами з минулого, а не міркує над майбутній, не будує планів.

Хата Ілащуків – один з важливих символів роману. Для кожної особистості дім – прихисток, місце, де вона може відпочити, набратись сил, але у сім’ї головної героїні він набув інших, темних барв. У третій частині твору простежуємо подвійний символізм простору: будинок захищає молоду сім’ю від злих поглядів селян, відіграє роль фортеці, а згодом наповнюється трагічними подіями. Московити знуцаються над Матроною, Михайло лупцює жінку, панують негаразди та сварки, московити на подвір’ї маніпулюють маленькою Дарусею, а потім вона, мовби, відбуває покарання, проживаючи у цій же оселі. Принагідно зазначимо, що односельці не заходять до дівчини, передбачають, що там чекає на них якась нечиста сила. Всі, окрім сусідки Марії, уникають хатини.

Неодноразово письменниця згадує і квіти та особливу любов Дарусі до цих тендітних дарів природи. Вона прикрашає ними дім, порається у садку коло хати, з обережністю та захватом, говорить з ними. Раніше ми згадували про те, що квіти неодноразово зринають у творі Марії Матіос, а виняткового значення письменниця надає ружі. У романі вона символізує і вірність, і любов, і пристрась, і муки.

Таким чином, авторка роману “Солодка Даруся” вплітає у художній текст безліч символів, що допомагають краще осягнути ідею роману, усвідомити драматичність життя головної героїні, глибше осягнути вірування, які має український народ.

2.4. Історична травма зображена через показ родини Ілащуків

Люди не здатні змінювати хід історії, не можуть викреслити болісні спогади чи опрацювати травми самотійно, проте вони визначають як реагувати на отриманий досвід. Комусь вдається подолати жахливі наслідки минулого, а хтось назавше зостається із своїми болями, передає їх наступним поколінням. Другий сценарій спіткав родину Ілащуків. Травми, глибокі та страшні, зламали їхню родину.

У теоретичній частині дослідження нам вдалось виокремити, що мовчання – один з прийомів, до яких звертаються письменники, щоб описати болісні події в житті персонажів. Для індивіда нелегким завданням є оприявленням травматичних подій та їх обговорення. Марія Матіос обрала цей прийом, щоб продемонструвати якими безлажисними є історичні події, як вони можуть зруйнувати не лише життя однієї людини, а покласти край щастю, злагоді цілої родини та мати негативні наслідки для наступних поколінь.

Мовчання Дарусі та головні болі через один вигляд цукерок проходять крізь увесь роман, натякають на можливі сценарії набутої травми. Авторка твору не відкриває істину на початку твору, зумисне заплутує читача, повільно веде до розгадки історії життя Дарусі, щоб пролити світло на подію, яка змінила життя дівчини. Трагедія, яку пережила Даруся, спіткала не лише її. Це горе спільне, цілої родини, адже і Михайло, і Матронка були вщент знищеними опісля окаяні з московитами, їхнього приходу на західноукраїнські землі.

Марія Матіос підкреслює яким руйнівним було правління совітів, як вони знищували особистостей, руйнували долі простих людей, маніпулювали дітьми та робили все на свою користь.

1940 рік ознаменувався приходом влади совітів на західноукраїнські землі. Попри те, що авторка не вдається до розгорнутого опису подій, для кращого розуміння ситуації, що спричинила мовчання Дарусі та розпад родини, наводить коротку характеристику тих часів: “Та від минулої осені, відколи побиті німцем поляки вступилися з тамтого краю, а точніше, від 17 вересня 1939 року, у

дзеркально відбитому через ріку Черемошному порядкували совіти [22. с. 98]. Звертаємо увагу на те, що ці села були ідентичними, єдине, що їх відділяло – географічне положення, наявність річки та влада. Марія Матіос вдало застосовує образ двох сіл, щоб продемонструвати відділеність українських земель, які переходили з рук у руки, і кожне нове правління приносило випробування.

Однією з головних героїв, описаних у третій частині твору, є Матронка. Матір для будь-якої дитини є найважливішою фігурою в її житті, від неї діти переймають патерни поведінки, до неї приходять за підтримкою, прислухаються. У стосунках Дарусі та її мами можемо прослідкувати повну ідилію та захоплення, коли Матронка щиро тішилась дитиною, леліяла її та різку зміну, коли жінка зазнала кривди від росіян. Вона стала мовчазною, відчуженою, майже не звертала уваги на дитину. Матронка не могла пропрацювати свої катастрофічні випробування, а тому і не була ладна приділяти увагу дитині, повернутись до попереднього стану. Жінка повільно втратила себе, а це безпосередньо вплинуло на Михайла та малу Дарусю, що не усвідомлювала, що трапилось з матір'ю та не отримувала чесних відповідей від свого тата. Замовчування, сором – проблеми, які розділили родину. Даруся не відає, що трапилось з Матронкою, а Михайло жорстоко поводитьсь з дружиною, постійно ревнує її, підозрює та не може відверто з нею розмовляти.

Жінка, котру побили, згвалтували і викинули як непотріб, прагне підтримки, проте не отримує її, бо чоловік не може опрацювати свої емоції. Це середовище, в якому панує непорозуміння, страх відвертої розмови та травма, не є сприятливим для розвитку здорової особистості, але першочергова причина цьому всьому – московити. Зазначимо, що Михайло не дозволяв нікому подивитись на жінку після того як знайшов її, що свідчить про сором чоловіка. На прикладі цієї ситуації письменниця віддає про ще одну проблему українського суспільства – страх чужого осуду, а звідси впливає і боязнь розповісти про свої почуття, дізнатись правду.

Михайло повільно став агресивним, бо внутрішні підозри з'їдали чоловіка зсередини: “Він бив її, як б'ють новористу худобину: мовчки, не клянучи і не

шляхтуючи, але вкладаючи в кожен удар уси силу своєї ненависті й злості [22, ст. 136]. Це вкотре демонструє, що крах родини стався задовго до того, як Даруся розповіла правду нкведисту. Вони вже давно перетворились із дружньої та щасливої сім'ї на людей, що монотонно проживають своє життя. Марія Матіос підсилює драматизм через діалоги сусідів та авторські коментарі, розповідає про стан Матронки, її сум та передчуття лиха. Навіюють прийдешню біду її сльози, діалоги з чоловіком.

Жіночі образи у романі Марії Матіос – втілення травми, саме на їх прикладі письменниця оповідає про лихі події тих часів: Матронка зазнала насильства, а її донечка перестала розмовляти. Мовчання знову виступає основним сюжетотворним елементом, адже Матронка також вдається до нього. І Михайло любить тримати все у собі та колись карав дитину за необдумані слова. Кульмінацією цих подій стає розмова Дарусі з слідчим Дідушенком, який був катом її матері та маніпулював льодяником, аби дівчинка розповіла йому правду про те, чи добровільно батько віддав продукти воїнам УПА.

Маленька Даруся, будучи геть невинною дитиною, не подумавши про наслідки, відкриває їм правду про те, що тато без примусу віддав бійцям УПА молочні продукти. Наслідки були жахливими, але мала дитина не могла проаналізувати ситуації та вчинити по-іншому. У цьому вся нищість та жорстокість тогочасної влади, яка могла бити слабших, маніпулювати вразливими та протистояла жінкам і дітям, знищувала прості порядні родини.

Дарусю ніхто не попередив про те, що їй не можна бути відвертою з совітами, але злість перейшла саме на неї. Матронка вимовила жахливі слова, кляла, що в них народилася така дитина, а Михайло, чи не вперше, захистив доньку. Цей необдуманий крок змінив устрій їхньої сім'ї. Саме тому Марія Матіос проводить твором лінію мовчання, адже це могло допомогти вберегти родину. Проте розуміємо, що не вербалізація думок лише накопичує біль та ніколи не призводить до хороших наслідків. Для головної героїні – це свідомий вибір, спровокований трагічними обставинами, але кожному важливо мати можливість висловити свої

почуття та думки. Саме тому дівчина так часто навідується на кладовище до тата, аби хоч одній душі звідати свої таємниці.

Даруся також страждала від нестерпних мігрень, які є ще одним проявом її травматичного досвіду. Рятувала її лише вода, земля та гра Івана. Щоразу, коли хтось згадував про конфети – макітра нестерпно боліла. Наслідки лиховісних подій постійно нагадують дівчині про себе, не дають забути обставин, що до цього призвели. Тож, персонажка змушена постійно повертатись у минуле, що, очевидно, негативно на неї впливає.

Кульмінацією твору, найдраматичнішим, є момент, коли Даруся побачила на власні очі, як її матір покінчила життя самогубством. Для маленької дитини – це стало величезним потрясінням, яке вона сприйняла як свою провину. Після цих подій вона вибрала мовчання як захисний механізм, бо до смерті боялась бовкнути зайвого. Не знала малою якою жорстокою може бути московитська влада і через них втратила свою родину. Даруся стала вироком для своїх батьків, не маючи жодного злого наміру та ціле життя має нести тягар, проживати заново болючий досвід.

Висновки до другого розділу:

Марія Матіос у своєму романі “Солодка Даруся” оприявнює історичну травму на прикладі родини Ілащуків, де кожен член сім’ї постраждав через перебування на їх території совітів. Письменниця вдається до прийому обрамлення, починаючи і закінчуючи твір діалогом, та використовує діалоги як важливий елемент сюжетотворення. Персонажі розкриваються саме у них, проте вона не коментує ситуації із свого погляду, авторські ремарки важливі лише для розуміння сюжету. На прикладі стосунків Дарусі з односельцями, Іваном і батьками, письменниці вдається сповна розкрити її характер, проблеми з якими доводиться щоденно стикатись головній героїні. Письменниця використовує чимало символів не лише

з метою проілюструвати у повній мірі особливості характеру Дарусі, а й оприявнити вірування українського народу.

Роман поділено на три частини, кожна з яких демонструє різні часові періоди: перший – щоденні проблеми дівчини, другий – стосунки з чоловіком, якому вона змогла довіряти, третя – головна частина, яка дає вичерпні відповіді щодо неможливості Дарусів вербально донести свої думки. У творі неодноразово лунає ідея про те, що німування може врятувати від необдуманих кроків, тому мовчання Дарусі контрастує з діалогами сусідів, які не пропускають жодної нагоди обговорити життя дівчини.

Марія Матіос через свій роман намагається донести до читача, що світ – несправедливий. Людина не здатна протистояти історичним чинникам, не може вплинути і на соціум, коли її не сприймають та не хочуть зрозуміти.

Роман окреслює історичну травму, спонукає подумати над філософським сенсом буття, релігією, звичаями нашого народу, ідентичністю, сприйняттям суспільством людей, що не вписуються в загальноприйняті норми.

РОЗДІЛ 3. ТВОРЧА ЧАСТИНА.

ОРИСЯ.

Якби комусь потрібно було описати Орисю, то ніхто з односельців не знав би що про неї розповісти. Мовчазна, завжди насуплена, спілкується лише із своїм котом та цілими днями порається у садку коло хати. Що трапилось у житті жінки ніхто не знав, але село гуділо про те, що вона – божевільна. Жодна жива душа не ступала за поріг її хати, діти оминали її двір, а, якщо м'яч раптом перелітав огорожу – назавше про нього забували. Та не пропускали сусіди нагоди обговорити її чарівні квіти. Доглянутішого подвір'я у Перлівцях годі було шукати. Троянди, лілії, півонії Орисі викликати не лише захват, а і темну заздрість у кожної сусідки. Не жалувала Орися своєї спини і приклонялась до квітів, мовби, зачаровувала їх, напіштуючи квітнути пишніше.

- *Ти виділа які рози вона посадила? Шляк би її побрав ту Орисю, але квіти такої в неї файні. Коби у мене такі зацвіли, та де там. Що я тіко не робила, а й близько не такево.*
- *Ганю, мо то магія?*
- *Яка магія? Виш, що вигадала.*
- *Та вона ж відьма. Ну а коби не відьма як вона сидит в тій хаті і певні якісь зілля варит. Ти виділа, що до неї Микола з Острова приходить? А дорога то далека. Чом би лазив.*
- *Той Микола, що Соснихи?*
- *Та кленусі, я виділа своїми очима.*
- *Агій! Ото ж Орися. Мо, вона його зачарувала.*
- *Зачарувала? Та він же геть молодий. Скіко йому? Тридцять п'ять?*
- *А я відки знаю. Ну не відьма?*

Орися добре знала, що сусідки Ганя та Марійка не пропустять і дня, щоб поторкотіти про її життя. Чула, що вони нарекли її відьмою, а як же не чути, коли вони живуть по сусідству. Щодня бачила Орися з вікна як хтось тикав пальцем на її будинок, в'їдливо насміхався та прожогом тікав, коли вона відчиняла вікно. Лиш дві сусідки любили стати коло її двору та розглядати квіти. Боялась Орися, щоб не вrekli, вже так періщили ті очі. Але цього року природа нагородила її чарівними ліліями та трояндами. Орися не могла натішитись квітам, щодня виходила милуватись ними, розмовляла з пелюстками, вдихала пахучий аромат та згадувала Миколине захоплення її неабияким талантом до підтримання всього живого. Він завжди дивувався як вміло вона все садила, який добрий врожай давала їй матінка-земля. Він обожнював лілії...

Чоловік збирав ромашки, повільно огортаючи їх щотижневою газетою. Сонце припікало голову, але він не зважав, лиш тихенько мугикав собі під ніс та продовжував справу. Йому не хотілось покидати дружину, але хіба може дебелий чоловік сидіти вдома, коли його брати воюють за свободу? Він не розповідав Орисі, що збирається приєднатись до війська, лише іноді ввечері, коли вони лягали під ковдру, зігріваючи одне одного, напіштував про націоналізм та свободу слова. Вона не відповідала, але чоловік розумів, що ці розмови її засмучують. Завжди відверталась до стіни та вдавала, що засинає. Він не хотів підводити дружину, знаючи, як тяжко їй з новонародженою донькою та харчами, яких ледве вистачає. Але хіба є з нього користь? Все у колгосп, а столярством на життя не заробиш. Пропадуть ті пару копійок, то хіба вона буде плакати? Розганяв ті думки, як мух від корови, продовжував збирати ромашки. Найзрадіє хоч квітам на прощання. Не знав, що буде казати. Планував цю розмову два тижні, лиш ходив, мов у воду опущений, під плач дитини, скреготіння дерева і жужання мух. Чоловік повернув до хати, коли надворі вже стемніло. Так, він сьогодні розповість їй, що збирається податись у військо. Нехай плаче, нехай кричить, але він має це врешті зробити.

Жінка полола картоплю, коли почула гамір у дворі. Їй не хотілось покидати справу, але цікавість перемагала. Вона не пам'ятала, коли востаннє хтось заходив до неї в гості.

- *Тю, що тут коєсі?* – чи не вперше за довгі роки почала вона розмову з дітьми.
- *Ми..той... ми хотіли подивитись на вас,* – стиха мовила найкуціша дівчинка.
- *Подивитись?*
- *Ну знаєте, про вас всяке говорять... що ви відьма і ..*
- *Тишиш... – перервав її хлопчина, – а як вона заворожить?*
- *Боюсі, у мене нема такої сили. Мо, молока?*
- *Я не питиму в неї. Вона точно відьма, мені мама сказала.*
- *Я теж.*

Діти вибігли за поріг, залишаючи куряву позаду себе. Лише найменше дівчинка залишилась, вивчаючи Орісю. Вона нагадала Орісі її доньку в дитинстві: така ж мала, допитлива і смілива.

- *А ви не страшна..*

Оріся засміялась, прикриваючи залишки зубів. Не хотілось їй злякати це миле дитинча.

- *То молока?*
- *А давайте.*

Відтоді Катруся щодня заходила до бабусі, допомагала їй доглядати за квітами, приносила цукерки. Вона захоплено розповідала про своїх друзів, будиночок, який вони зробили на деревах, школу, яку вона любить лише через вчителя математики та магію. Невгамовно Катя цікавилась чому Орісю нарекли ворожкою, прохала, аби та навчила її ворожити. Та Оріся лише посміхалась, продовжуючи свої ритуали навколо лілій. Катрусі подобалось сидіти у бабусі Орісі, вона так її й називала. Дівчинка не пам'ятала своїх бабусь, тому уявляла, що Оріся – її рідна баба. Коли батьки

запитували куди вона прямує – доводилось обманювати. Її матір постійно лепетіла про те яка Орися погана, як вона зачаровує чужих чоловіків та що Каті потрібно її остерігатись, але дівчина не відчувала небезпеки. Жінка була привітною з нею, постійно наливала їй молока, вчила догляду за квітами. Вона, навіть, показувала їй старі альбоми. Тоді Катя замовкала та уважно слухала історії Орисі.

- *А таке буває?* – здивовано запитувала дівчинка.
- *Дуже рідко,* – загадково посміхалась Орися.

- *Ти виділа? Ориська приворожила дитину Варварчуків. Я тіко з вікна визирну, вижу, що вони на лаві сидять і балакають.*
- *Юй..то вона з Миколи на дітей перейшла? Бігме Боже, а як вона вбивця?*
- *Та що ви мелете, Марисю. Вона мо божевільна, але не вбивця.*
- *А ви відки знаєте? Ви що в неї були?*
- *Була.. коли у неї ще не цвірінькало у голові.*
- *То коли?*
- *У сорок сьомому, коли її чоловік вернувсі.*
- *Вернувсі? А відки?*
- *Тю, а ви шо не знали? Він ж був в УПА.*
- *Тю..*

Коли Микола пішов, жінка ледь змушувала себе підніматись щоранку. Півні співали третю серенаду, дочка намагалась від них не відставати, верещала, молячи, аби мама годувала, а вона все лежала, вивчаючи стелю. Орися не знала чому їй було так тяжко прокинутись, жити, рухатись, готувати їжу, доглядати за дитиною. Допоки вона не зустріла Миколу, то вважала себе байдужою жінкою, незалежною

від чоловіків. Їй подобалось бути наодинці, вишивати після копання картоплі, співати у церковному хорі, допомагати матері з господарством та дітьми, але вона ніколи не хотіла кохати. Її батько був чудовим чоловіком, люблячим, терпеливим, розповідав про дерева, читав вірші та свої політичні буклети. Він марив політикою, за столом жодна вечеря не проходила без обговорення поточних новин та сварок. Він бідкався, що немає порядку, змінюється влада, а потім замовкав і сумно дивився на дружину.

Орися не питала батька куди він ходить щосуботи, не читала його буклети без його дозволу, не говорила про це з матір'ю, але, коли у 1931 році за татом прийшли – вона падала матері в ноги і молила хоч щось зробити. Їй було одинадцять. Вона пам'ятала запах батька, його чорні вуса, криву посмішку, відсутність двох верхніх зубів, ромашки, які він збирав матері та донькам, його гарні думки та бажання змінити щось в селі. Він ніколи не піднімав на них руку, не ображав, хоча Орися знала, що всі чоловіки у селі це роблять. Вона любила тата за його обізнаність, підтримку та освіту, яку він намагався їм дати. Коли через три доби до хати захекано забіг сусід Матвій, Орися знала: батько не повернеться. Вона лиш пам'ятає як матір впала на лаву, а через тиждень заслабла і відійшла. Відтоді вона вирішила, що краще не кохати.

- *Він казав, що у мене файний садок, хоча алергія була в нього на лілії. Не відь чому, тіко пчихав і пчихав. То я посадила карликову, виш отаво. А на неї алергії не було.*
- *Вона дуже мила... Я б хотіла теж мати садок. Такий великий, щоб всі озирались на нього і дивувались яка я вправна.*
- *Коло садку тра ходити, поратись, бруднити руки, а в тебе, доцю, буде інше життя.*
- *Яке? Ма сказала, що я піду вчитись на медсестру. Бо в медсестри завжди є робота, – гордо проворкотіла Катруся.*
- *Файна робота, але тра слухати серце. Воно завжди підказує.*

- *А як його слухати?*
- *Згадуй, що тобі подобаєсі.*
- *То серце слухати – це згадувати, що подобається?*
- *Та. Якщо щось не лежить до душі, то не серце каже, а розум. Розум не завжди правий.*
- *Але я не знаю чого моє серце хоче.*
- *Ти ще юна. Колись воно підкаже, і ти зробиш те, що воно сказало.*
- *А що підказало серце вам?*
- *Що ніколи не треба втрачати віру.*

Коли жінка повернулась з роботи, на подвір'ї було загрозливо тихо. Зазвичай донька вибігала зустрічати її з роботи, показувала свої малюнки, розпитувала як пройшов її день, допомагала матері поливати квіти, але сьогодні ніхто її не зустріч. Оріся оглянула сад, занесла молоко на кухню і повільно крокувала в хату. Кіт, що завжди чекав її на кріслі у дворі, сьогодні теж кудись заховався. Відкривши двері, Оріся здивувалась: жодних розмов. Донечка обожнювала воркотати з Надею, на яку Оріся її залишила зрання, а зараз – пекельне мовчання. Жінці враз стало не по собі: Господи, а якщо з нею щось трапилось?

- *Віро! Я вдома, – прорізала тишу Оріся.*

Але ніхто не відгукувався. Жінка обійшла всі кімнати, але дівчинки ніде не було. Вона обернулась, щоб йти до сусідки, коли відчула, що спину оббігає рій кліщів.

- *Орісю, – тихо мовив знайомий голос. Голос, який вона не чула сім років.*

Вона боялась повернутись далі, що побачити як він виглядає, чи сильно змінився, постарів? Жінка так і завмерла, коли він підійшов ближче і чекав, коли вона підніме свої очі, аби глянути на нього. Стояв нерухомо в кроці від неї, вивчаючи кожен міліметр обличчя. Жінка змінилась, відростила ще довші коси, втома прокрадалась на її обличчі, з'явилися перші зморшки коло очей, але йому любо було глянути на кохану. За сім років він скучив за її посмішкою, обіймами,

запахом. Хотів простягнути руки і кружляти з нею над світом, але не міг поворушитись. Боявся її реакції. Оріся заплющила очі, намагаючи пригадати вірші батька. Їй потрібно було пересилити себе, поглянути правді у вічі. Вона сім років чекала цієї зустрічі, але щоразу, коли уявляла, що чоловік змінився – їй ставало страшно: що як він більше не той, кого вона кохала? Вона повільно розплющила очі та підвела погляд на Миколу. Чоловік, в якого вона закохалась, будучи шістнадцятирічною дівчиною, збрив вуса, схуд, але його очі, блакитні як небо, дивились на неї так само, як сім років тому.

- *Ти прийшов, – зі сльозами на устах мовила жінка.*
- *Дорога була дуже довга.*
- *П'ять років, Микола. П'ять років ти був бозна-де. Ти міг написати. Я думала ти помер.*
- *Я потім тобі розкажу де я був, обіцяю, – він обійняв жінку.*
- *Де Віра?, – знервовано запитала Оріся.*
- *Я водив її до річки. Гуляв з нею. Вона так виросла.*
- *Де вона?*
- *Віро!*

На голос батька Віра забігла у хату. Вона обійняла батьків. Довго стояли, обіймаючись. Не знала Оріся чи день ще, чи вже ніч. Хотіла втримати цю мить. Мить, на яку довелось так довго чекати. Коли вона ввечері лягала у ліжко з чоловіком, він тихо прошепотів:

- *Ти таки добре її виховала, Орісю.*

Сумувала Оріся, бо Катруся вже кілька днів до неї не заходила. Обіцяла собі не прив'язуватись до дівчини, бо знала, що скоро та забуде про неї, знайде собі інші забави. Є ж так багато ігор для дітей, є річка, друзі, хованки, а що вона? Вона – стара жінка, котра любила слухати цю маленьку муху-цокотуху. Катя нагадувала її доньку, й Орісі чи не вперше за довгі роки, хотілось посміхатись. Вона давно не згадувала Віру, не хотіла розплутувати старі рани, але щоразу, коли маленьке

сонечко причиняло хвіртку – павутиння спогадів обплітало її шию. Перші слова, які вимовила донька, її несміливі кроки, зустріч з Миколою, талановита гра на фортепіано, обдарованість, про яку говорили вчителі, і та жахлива ніч. Щоразу коли перед очима поставав образ Віри, вона щосили втискала необрізані нігті у шкіру.

- *Тебе розшукують?*
- *Орисю, вони не знають де мене шукати.*
- *Ти прийшов сюди, знаючи, що тебе розшукують? Ти з глузду з'їхав? У мене є донька, Миколо! Я не можу ризикувати своєю дитиною! – кричала Орися. Тоді чи не вперше у селі чули як з Орисіної хати лунають жахливі зойки.*
- *Вона і моя донька!*
- *То навіщо ти припхався, знаючи, що тебе будуть шукати!*
- *Я хотів побачити вас..*
- *Побачити нас? Миколо, ти мав думати про безпеку! Господи... якщо вони сюди прийдуть.. вони можуть нас всіх забрати... нам треба тікати.*
- *Орисю, заспокойся, – взявши жінку за плечі, спокійно мовив Микола. – Ми не будемо тікати.*
- *Мені сидіти тут і чекати, поки хтось прийде і забере у мене дитину?*
- *Чого вони мають забрати у тебе дитину?*
- *А я не знаю, що москалі роблять? Лепетихи чоловіка, який був у розшуку, розстріляли. А ти будеш мені розповідати про те, що вони не заберуть мою дитину! Ти – божевільний! Нащо я взагалі прийняла тебе.*
- *Орисю... ти не хотіла, щоб я приходив?*
- *Я хотіла, щоб моя дитина була у безпеці. Щоб я бачила як вона росте! Тебе не було п'ять років, теперка ти прийшов, і я не знаю що чекати.*

- *Якщо вони прийдуть – я захищу вас.*
- *Чим? Словами? Господи, Миколо, що ж ти наробив...*

1947 року, серед ночі, коли, навіть, вітер сповіщав про біду, на Орисиному подвір'ї зібрались райнкоми. Оріся передчувала за кілька днів до катастрофи, що не сьогодні-завтра щось трапиться. Кілька ночей вона не могла заснути, все думала про розмову з Миколою, доньку, яку вона не знає як вберегти. Порадившись з Миколою, вони знесли харчі у комору та постелили для Віри. Дівчинка протестувала, але вони суворо наказали їй там ночувати. Кілька днів Віра страждала від жахливого запаху плісняви та чекала, коли її врешті-решт звідти випустять. 21 жовтня випустили...

- *Собирайтесь, – сказав найдебеліший з офіцерів, що стояв на ганку.*
- *Куди? – стиха спитала Оріся.*
- *Вопросы не ты здесь задаешь. Где дочь?*
- *Немає у мене дочки, – вивчаючи підлогу, відповіла Оріся.*
- *Как этого немає? Соседка твоя рассказала, что у тебя дочь есть.*
- *Бреше.*
- *А может ты врешь? Где дочь, Николай?*

Микола відчував як злість виїдає йому очі. Хотів розтрощити макітру дебелого офіцера, який лукаво посміхався, дивлячись йому у вічі. Він їх усіх ненавидів. Ненавидів несправедливістю цього світу, обмеження і себе, бо він накликав біди. Оріся мала рацію. Але пізно було про це думати. Він мав діяти розумно, хоча б спробувати.

- *Немає у нас дочки. Загинула.*
- *Умерла? Да ты что. А соседка не знает, что у вас дочь умерла?*
- *Не знає. Ми не робили похоронів.*
- *А когда умерла?*
- *Шість місяців тому.*
- *Любопытно. Бери эту, Дядченко.*

- *Куди ви її забираєте?*
- *Туда, где ей хорошо будет, – засміявся офіцер, вишкірюючи свої жовті зуби.*
- *Що тут відбувається? , – визирнувши з хати, мовила Віра.*
- *Віра, – з відчаєм вимовили Микола та Оріся.*

Відчай змішався зі злістю, злоба межувала з безнадією. Те, що сталося далі Оріся найдужче ненавиділа пригадувати. Вона пам'ятала смак крові офіцера, який тримав її. Жінка так вчепилась йому в руку зубами, що той відірвав її, лише вдаривши автоматом по голові. А потім лиш вітер шелестів, провокуючи самотність.

Оріся дивилась на хвіртку, згадуючи події того дня. Вона не знала, що трапилось з Миколою та Вірою. Двадцять років вона пробувала знайти хоч якийсь слід чоловіка та доньки, але у сільській раді казали, що вони не володіють такою інформацією. То казали, що вони в Сибірі, то розмахували руками і вказували на двері. Оріся любила переглядати старі альбоми, де вона зберігала єдині фотографії їхньої родини. Щодня відкривала альбом та вкладала туди пелюстки лілії, які так любив Микола. Вона уявляла, що дочка та чоловік десь поруч, сподівалась, що вони вижили. Яке б життя їх не чекало – все краще ніж загинути. Можливо, Віра, все-таки, стала співачкою. Вона чекала газет, щоб прочитати там про неї, але жодної згадки не було. У селі після тієї жахливої ночі залишилось дві людини – Оріся та Ганя, що знайшла її на ганку та виходила. Не знала Оріся чому їх не забрали, але вони ніколи не обговорювали цього. Лише обмінювались поглядами кілька наступних років. Оріся думала, що вони стануть друзями, але Ганна уникала її, а тепер не гаяла часу, щоб поторкотіти про її життя. Жінка не ображалась – у Ганни тоді забрали сина. Може, Оріся нагадувала їй про події того дня.

- *Добридень! Вибачте, що я так довго не заходила, але у мене таке трапилось! Ви не повірите. Я, здається, почула своє серце, – мило воркотіла Катруся, забігаючи на подвір'я.*
- *Ти прийшла, – із сльозами на очах промовила Орися.*
- *Аякже, я ж вас люблю.*
- *І я тебе, Катрусю. І я тебе.*

Дві постаті сиділи на сходах, обговорюючи Катрусине покликання. Дівчинка радісно розповідала про мрію стати співачкою, а Орися тихенько слухала, насолоджуючись голосом юнки. Вона хотіла, щоб на її подвір'ї не панувала пекельна тиша.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі досліджено роман Марії Матіос “Солодка Даруся”, який вважається знаковим у кар’єрі письменниці. Літературні критики, письменники та публіцисти високо оцінювали доробок письменниці, вказуючи на те, що їй вдалось репрезентувати не лише історичну травму українського народу на прикладі родини Ілашуків, а й розкрити менталітет суспільства, возвеличити образ героїні, що страждає від неможливості розмовляти, підняти філософські питання цінності людського буття.

Вирішено низку завдань: простудійовано образ Дарусі, в якому невербально втілено травматичний досвід українського народу. Показано, що мовчання головної героїні контрастує з постійними розмовами односельців про неї, а дівчина повсякчас звернена вглиб себе. Єдина людина з якою вона розмовляє – її батько, котрий є надважливою фігурою для Дарусі. Наративізація травми відбувається не лише через мовчання, а і страждання героїні від пекельних головних болей.

Розглянуто тип оприявлення історичної травми в тексті через оніміння та страшні головні болі, простудійовано просторову структуру роману. Опрацьовано стилістичні прийоми, до яких вдалась письменниця для демонстрації травматичного досвіду, серед яких: діалогічність, обрамлення, символізм. Виокремлено, що мовчання не сприймається як щось негативне, а навпаки подається як помірковане та мудре рішення. У творі відсутній поділ героїв на хороших та поганих, письменниця віддає це право читачеві та подає мало авторських коментарів. Характери та особливості персонажів проілюстровані в діалогах.

Виокремлено табуйовані теми в романі, нездатність людей відверто поговорити про болісний досвід. Усі члени родини страждають через неможливість чесної розмови про події минулого, відповідно фокусуються на своєму травматичному досвіді та не можуть його опрацювати. У романі Марія Матіос вдається до “conspiracy of silence”, що полягає у табуйованості будь-яких згадок про травму. Простежуємо лише поодинокі згадки у першій та другій

частинах твору про конфети, від вигляду яких у Дарусі відразу починає сильно боліти голова.

Вивчено вплив історичної травми на життя особистості, родини. Досліджено образ Матронки, яка також отримала психологічну травму через московитів. Показано на прикладі сім'ї Ілащуків якою нищівною та жорстокою була влада. Марія Матіос саме через жіночих персонажів ілюструє вплив історичної травми на людину. Відстежено художні прийоми за допомогою яких розкрито болісний досвід. Виокремлено, що кожен член родини обирав мовчання, як засіб захисту від осуду та сорому.

Марія Матіос у своєму романі “Солодка Даруся” показує три драми, що спіткали дівчину: її сьогодення, нещасливе завершення стосунків з Іваном, який був ледь не єдиним, хто розумів дівчину, трагедію родини.

Письменниці вдалось створити колоритний образ українського села двадцятого століття, продемонструвати вплив історичних подій на особистість, сім'ю, розкрити характерні риси українського менталітету, уславити незламність та міць головної героїні, що попри страшні події її життя, несприйняття соціумом залишалась спокійною та виваженою, а також розкрити на прикладі двох сіл роз'єднаність українських земель.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ассман А. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті / Ассман Аляйда / Пер. з нім. К. Дмитренко, Л. Доронічева та О. Юдіна, наук. ред. О. Юдіна. Київ: Ніка-Центр, 2012. 440 с.
2. Брень В. Теоретична і практична універсальність мотивів пам'яті і забуття в літературі: стаття. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2019. 74 с.
3. Вещикова О. Асиметрія пам'яті і спогадів у художньому творі: наратологічний аспект. Запоріжжя: Запорізький медичний університет, 2022. 46 - 54 с.
4. Гирич І. Знакова стаття Омеляна Прицака.
[Електронний ресурс]
URL:
<https://www.i-hyrych.name/Hrushevsky/Pricak.html#Anchor21>
5. Гичка Г. Історична пам'ять: що робити, щоб наші діти не забули нашу боротьбу.
[Електронний ресурс]
URL:
<https://varosh.com.ua/vijna/istorychna-pam-yat-shho-robyty-shhob-nashi-dity-ne-zabuly-nashu-borotbu/>
6. Гнатюк О. “Пам'ятати про минуле, але думати про майбутнє”.
[Електронний ресурс]
URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2019/06/27/155891/>
7. Горностаєв П. Сучасна Україна в світлі історичних травм.
[Електронний ресурс]
URL:
<http://kspodn.onu.edu.ua/index.php/kunena/seksiya-4-fundamentalni-ta-prikladni-psikho-istorichni-doslidzhennya-v-zagalnij-sotsialnij-ta-etnichnij-psikhologiyakh/129-suchasna-ukrajina-v-svitli-istorichnikh-travm>
8. Гундорова Т. Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми: статті та есеї. Київ: Грані - Т, 2012. 150 с.
9. Дацюк Ф. Чи можлива спільна колективна пам'ять українців.
[Електронний ресурс]
URL:
<https://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/5c10e6efb33c6/>

10. Жила С., Лілік О. Художній світ сучасної української літератури: навчальний посібник. Чернігів: Видавництво “Десна Поліграф”, 2017. 372 с.

11. Жила С. “Трагедія адекватна історії”: роман Марії Матіос “Солодка Даруся” та читацька конференція за цим твором.

[Електронний ресурс]

URL:

<https://ukrlit.net/article1/1753.html>

12. Зінченко О. Ми всі травмовані. Здолати травми Голодомору, чи зникнути?

[Електронний ресурс]

URL:

<https://www.istpravda.com.ua/columns/2018/11/24/153313/>

13. Карут К. Почути травму. Розмови з провідними спеціалістами з теорії та лікування катастрофічних досвідів / пер. з англ. Катерини Дисси. К: Дух і Література, 2017. 496 с.

14. Киридон А. Минуле в інтерпретаціях істориків: П'ять розвідок про пам'ять: монографія / наук. ред. С. Троян. Рівне: РІС КСУ, 2010. 260 с.

15. Киридон А. “Memory studies” в Україні: статус і особливості процесу становлення // Національна та історична пам'ять: зб. наук. праць. – 2012. – Вип. 5. С. 96-106.

16. Кісь О. Колективна пам'ять та історична травма: теоретичні рефлексії на тлі жіночих спогадів про Голодомор.

[Електронний ресурс]

URL:

<https://uamoderna.com/md/216-216/>

17. Колоїз Ж. Діалектизми в романі Марії Матіос “Солодка Даруся”. Філологічні студії. Вип. 4. 2010. С. 98 - 116.

18. Кудряченка А. Теоретико-методологічні засади дослідження історичної пам'яті: збірник наукових праць. Київ, 2019. 217 с.

19. Курагіна Л. П. Табу як лінгвістичне явище (на прикладі німецької лінгвокультури). Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Філологічні науки: Науковий-журнал. 2016. № 1. 51 с.

20. Максименко М. Феномен Марії Матіос.

[Електронний ресурс]

URL:

https://libgonchar.org/index.php?option=com_content&view=article&id=189%3Aq--q&catid=152&lang=uk

21. Масненко В. Історична пам'ять як основа формування національної свідомості. // Український історичний журнал. – 2002. – № 5.

С. 49-62.

22. Марія М. Солодка Даруся / Марія Матіос. – Львів: ЛА “Піраміда”, 2005. – 176 с.

23. Матіос М: бібліогр. покажч. / уклад.: А. Вінницька, Є. Руденко; ред. Л. Голубенко; Миколаїв. обл. універс. наук. б-ка. – Миколаїв, 2019. – 74 с. – (Імениті письменники сучасної України; вип. 5).

24. Набок С. Простір пам'яті: на перехрестях контекстів: наукові записки. № 5-6. с. 244-253.

25. Нагорна Л. Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії. Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2012. 328 с.

26. Насмінчук І. Проза Марії Матіос: особливості індивідуального стилю: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.01 / Ірина Анатоліївна Насмінчук. Івано-Франківськ: Б. в., 2009. 16 с.

27. Немченко І. Мовчання у художньому світі роману Марії Матіос “Солодка Даруся”/ Немченко І. / Студії новітньої літератури // Одеський національний університет імені Мечникова. 2007. – С. 138 – 146.

28. Нора П. Теперішня, нація, пам'ять / пер з. фр. А. Рєпи. Київ: ТОВ «Видавництво “Кліо”», 2014. 272 с.

29. Павлишин Г. Багатство мовної палітри драми на три життя Марії Матіос “Солодка Даруся”.

[Електронний ресурс]

URL:

https://medmuv.com/kafedra/theacher/in_mow/inf_pavlyshyn/%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0/%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%96%20%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%B8/%D0%B1%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D1%82%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%20%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%BF%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%82%D1%80%D0%B8.htm

30. Повар М. Табу: заборонені теми в романі “Солодка Даруся” М. Матіос. Харків: Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, 2021. 5 с.

31. Поліщук Я. Ревізії пам'яті: літературна критика. Луцьк: ПВД "Твердиня", 2011. 216 с.
32. Пухонська О. Травматична пам'ять культури в літературознавчій рецепції: наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. 2017. 67 С.
33. Пухонська О. Посттоталітарна літературна пам'ять у сучасній літературній інтерпретації: українська версія: науковий вісник Ужгородського університету, випуск 2, 2016. 10 с.
34. Рева І. По той бік себе: соціально-психологічні та культурні наслідки Голодомору і сталінських репресій: Науково-популярне видання. Київ: К.І.С., 2019. 272 с.
35. Світлозарова А. "Солодка Даруся" Марії Матіос та "Прокляття дому" Дженні Ерпенбек: відображення "національної пам'яті" та осмислення історії свого народу в ХХ столітті: стаття. Таллінн: Дрогобицький державний педагогічний університет імені Франка. 100 с.
36. Степико М. Українська ідентичність: феномен і засади формування: монографія. Київ: НІСД, 2011. 336 с.
37. Студії пам'яті в Україні. (Історіографічний дискурс. Бібліографічний покажчик) / Передмова, вступ. ст., заг. ред. А. М. Киридон; [упор. покажчика: Киридон А. М., Волянчук О. Я., Огієнко В. І.]. – К.:ДП НВЦ «Пріоритети», 2013. – 294 с.
38. Томпсон Є. Трубадури імперії: Російська імперія і колоніалізмом. / пер з англ. М. Корчинської. Київ: Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2006. 368 с.
39. Шаповал Ю. Культура історичної пам'яті: Європейський та український досвід / Ш 24 [Ю. Шаповал, Л. Нагорна, О. Бойко та ін.]; за загальною редакцією Ю. Шаповала. – Київ: ІПЕНД, 2013. – 600 с.
40. Шацька Б. Минуле – пам'ять – міт. Чернівці: Книги ХХІ, 2011. 248 с.
41. Шукай О. Жіночий образ як інтерпретаційна модель подій національної історії (на прикладі роману Марії Матіос "Солодка Даруся"). Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Філологічні науки. 2016. № 2. С. 299 - 304.
42. Юнг К.Г. Архетипи і колективне несвідоме / перек. з нім. К. Котюк. 2-ге опрац. вид.. Львів: Видавництво «Астролябія», 2018. 608 с.